

BYGDEN LICHTENAU I SYDGRØNLAND

Af *Ove Bak*

I dag er *Lichtenau* i Nanortalik kommune blandt Grønlands mindste bygder, men i første halvdel af 1800-tallet var det landsdelens største beboede sted.

Lichtenau er anlagt i juli måned 1774 af den tyske *brødremission*, som på det tidspunkt havde to missionsstationer i Grønland, nemlig Ny Herrnhut og Lichtenfels.

Sommeren 1774 var der to ekspeditioner i Sydgrønland. Købmanden *Anders Olsen* berejste egnen for at finde et sted, hvor der kunne anlægges en ny koloni sydligere end Frederikshåb. Brødremissionærerne *Johannes Sørensen* og *Gottfried Grillich* søgte sammen med 33 døbte grønlændere fra Lichtenfels efter en plads, hvor der kunne bygges en ny missionsstation. Denne skulle af forsyningsgrunde helst anbringes i nærheden af den nye koloni. Begge ekspeditioners mål var egnen ved Ænartoq, hvor man vidste, at der var varme kilder og ret frodigt. Ingen af dem valgte dog at slå sig ned ved Ænartoq-fjorden.

Anders Olsen fandt et sted ved Igaliko-fjordens udløb, som han kaldte *Julianes-Haab* efter enkedronningen, Juliane Marie. Året efter begyndte man at opføre de første handelsbygninger på det nye sted.

Brødremissionærerne fandt en lokalitet i Agdluitsoq-fjorden ved navn *Qernertoq*, som de syntes godt om. Stedet fik det tyske navn *Lichtenau*. Missionsbygningerne blev de kommende år opført på et fladt terræn neden for ret stejle, østvendte skråninger. Her er et tykt jordlag, som muliggør havebrug. Måske har nordboerne haft en gård på stedet.

Den første hedning blev døbt den 19. marts 1775, og i årene, der fulgte, blev en stor del af befolkningen i distriktet kristnet. Efter missionærernes ønske flyttede mange af de nydøbte ind til Lichtenau, der efterhånden blev overbefolket. Vinteren 1829/30 var der 447 indbyggere ved missionsstationen (tallet 676 nævnt i *A/G*, 20/3 d. å. side 11, er *incl.* de resterende bopladsbeboere). Det var mere end dobbelt så mange mennesker som ved Godthåb, og udviklingen gik i retning af, at flere og flere fangere flyttede til Lichtenau, selv om deres erhvervsmuligheder deved blev stærkt forringet.

I de følgende år skete dog efter pres fra myndighedernes side en gradvis tilbageflytning til de gamle bopladser, som lå ret spredt. Fangerne blev bedre fordelt i om-

Lichtenau set en eftermiddag i julen. Fjeldets skygge dækker snart hele den lille bygd. Midt i billedet ligger den store præstebolig, hvis nederste etage er blandt Grønlands ældste bygninger, idet den er opført i året 1779. Øverste etage er af træ og fra 1844/45. De to hvide bygninger til højre for præsteboligen er opført af sten og sikkert fra 1700-tallets slutning. Til venstre for disse ligger kirken, der er opført af bindingsværk i 1871 på en ældre kirkes grund. Gavlinggangen er indrettet, da kirken efter herrnhut-missionærernes bortrejse i året 1900 blev ombygget og indrettet efter dansk tradition. Indgangen var tidligere på bygningens ene langside. Den 2-etages bygning til venstre for kirken er børnehjemmet »Gertrud Rasks Minde«.

rådet, og hver enkelt havde ikke så langt til jagtterrænet, der ofte lå lige uden for bopladsen.

Langsomt faldt Lichtenaus befolkningstal i løbet af århundredet til 107 i året 1900. I året 1840 var der ved missionsstationen 327 mennesker, som boede i 25 huse – altså gennemsnitlig ca. 13 personer i hvert hus. Vinteren 1900/01 var der 16 huse til de 107 mennesker, som nu boede på stedet. Det gennemsnitlige antal beboere pr. hus var faldet til præcis det halve.

I dette århundrede standsede nedgangen i folketallet, og det steg endda lidt, men fra 1963 kom det under 100. Nedgangen er nu konstant. I år er der færre end 80 mennesker i Lichtenau, og der sker stadig fraflytning til Sydprøven og Nanortalik, de nærmeste „storbyer“. Den dag er sikkert ikke fjern, hvor der kun bor et par fåreholderfamilier tilbage på stedet.

Fot. 1965.

*Pastor Jens Chemnitz (junior) i præstegården i Lichtenau.
J. C. er født i Holsteinsborg 23. november 1891 og døde i Lichtenau 17. december 1966.*

I slutningen af 1800-tallet var det 60 år siden, den sidste voksne hedning blev døbt i Lichtenau missionariat. Befolkningen i Frederiksdal-området mod syd havde også længe været kristnet, og tilgangen af hedenske østgrønlændere var ved at ebbe ud. Da også Godthåb-området for længst var ophørt med at være missionsmark, besluttede Brødremissionens ledelse i Tyskland at overgive arbejdet til den danske folkekirke.

Den 7. marts 1900 billigede missionsledelsen i Berthelsdorf bei Herrnhut en overdragelse af ansvaret for det kirkelige arbejde i de hidtidige brødremenigheder i Grønland til den danske kirke.

I begyndelsen af september 1900 forlod missionær *J. L. Hinz* og hans hustru Lichtenau og afløstes af daværende ordineret overkateket, senere førstepræst, *Jens Chemnitz* (fulde navn: Jens Anthon Barsilai Ignatius Ch.).

Pastor Chemnitz var født 1853 i Østprøven, hvor faderen Jens C. W. Ch. var underassistent. Han var af tysk/grønlandsk afstamning, mens moderen Maria var af Egede-familien, hvis stamfader var Anders Olsen. Jens Chemnitz fik en uddannelse på Godthåb Seminarium og havde senere to studieophold i Danmark. I 1883 blev han ordineret i Frue Kirke af biskop Martensen. Samme år fik han ansættelse i Julianehåb. Senere flyttede han til Holsteinsborg. Året 1900 blev Jens Chemnitz som nævnt ansat i Lichtenau. Det følgende år flyttede han til Frederiksdal, men vendte tilbage til Lichtenau i 1912, og han blev på stedet efter at være pensioneret. Han døde i 1929.

Jens Chemnitz var i mange henseender en foregangsmand og ledende skikkelse blandt grønlanderne. I Frederiksdal ledede han forsøg med fåreavl og bærer et stort ansvar for, at der kom gang i et erhverv, som man vel må have lov at kalde Grønlands mest rentable trods tilbagevendende katastrofeår.

(Jeg mindes af en speciel grund ofte J. C.'s fåreavlsforsøg. I 1968 grundede jeg meget og længe over en ejendommelig „nordboruin“ nær Frederiksdal – indtil jeg fik at vide, at det såmænd var pastor Chemnitz's gamle fårestald fra begyndelsen af dette århundrede!)

Jens Chemnitz fik startet en forening til gensidig hjælp ved husbygning i Lichtenau, hvilket bevirkede, at jordhusene efterhånden forsvandt. Han holdt mange opbyggelige og oplysende foredrag for befolkningen og gav derved sine sognebørn en betydelig viden om mangt og meget. Oprettelsen af en lille husmoderskole var endnu et led i den oplysende virksomhed.

Desværre for bopladsens trivsel blev der ikke opført et fiskehus i Lichtenau som i Sydprøven (1910) og Sarfå (1913 – senere flyttet til Sletten). Specielt Sydprøven voksede begunstiget af butik og fiskehus – særlig efter 1958. Lichtenaus udvikling stod mere eller mindre i stampe for efterhånden at gå helt i stå i nyeste tid, selv om dets ivrige præster bidrog meget til at bringe nyt liv til stedet.

I 1942 blev Jens Chemnitz's søn, der også hed Jens, præst i Lichtenau, og han virkede der, indtil han blev pensioneret i 1961. Da ophørte Lichtenau med at være præsteby. I stedet valgtes det nærmeste udsted Sydprøven, som længe havde været områdets største bebyggelse.

Pastor Jens Chemnitz (senior) som pensioneret
og hans hustru Marie.

Fot. ca. 1925. (Fotograf ukendt).

J. C. er født 24. november 1853 i Østprøven (på Herjolfsnæs) og døde i Lichtenau 12. februar 1929.

Jens Chemnitz (junior) gjorde Lichtenau kendt i Grønland og i mange kredse i Danmark på grund af sin store interesse for børneforsorgen, der bl. a. gav sig udslag i oprettelse og drift af et hjem for vanskeligt stillede børn. Jeg skal derfor nærmere omtale dette arbejde.

Den 30. august 1937 oprettede pastor Chemnitz og hans kone *Valborg* i Fiskerhuset børnehjemmet „*Gertrud Rasks Minde*“, der skulle være et hjem for forældreløse og meget dårligt stillede børn, der ofte levede under ubeskriveligt elendige forhold. I de følgende år gjorde Jens og Valborg Chemnitz en stor og uegennyttig indsats, dels ved det praktiske arbejde og dels ved at ændre folks ligegyldige og ofte negative indstilling over for „besværlige“ forældreløse børn. Hele arbejdet blev præget af en aktiv og inderlig *kristen* indstilling. Børnehjemmet blev drevet til dels efter en engelsk børnesagspioner *George Müller's* principper for kristeligt/socialt arbejde.

Året 1942 flyttede pastor Chemnitz til Lichtenau og tog 6 plejebørn med. På det nye sted videreførtes børnehjemmet i præsteboligen. Først 6 år senere fik børnehjem-

met eget hus ved købet af en nærliggende bygning, der havde været pensionistbolig for den gamle Jens Chemnitz og en efterfølgende præst.

Fra 1950 fik hr. og fru Chemnitz en trofast medhjælper i frk. *Kirsten Kristensen*. Børnehjemmet blev drevet med økonomisk støtte fra kredse i Danmark og Grønland og senere også fra Landsrådet.

Den 17. december 1966 døde pastor Chemnitz. To år senere rejste hans kone, der var svækket efter hårdt slid gennem mange år, til København. Kirsten Kristensen er blevet i Lichtenau og viderefører med stor dygtighed og energi børnehjemmet sammen med sine medhjælpere. Fru Chemnitz bor nu på Diakonissestiftelsen i København. Hun mindes med glæde arbejdsårene i Lichtenau og sine mange plejebørn, der nu bor spredt i syd og nord. For disse børn har „Gertrud Rasks Minde“ betydet en lykkelig og tryk barndom og hjælp i de unge år til at starte en selvstændig tilværelse. Jens og Valborg Chemnitz var de første i Grønland, som gjorde en virkelig indsats for at hjælpe ulykkelige stillede børn.

Eksemplet er fulgt af andre på forskellig måde, og der er nu børnehjem i de fleste byer i Grønland.

Der arbejdes for tiden med at omdanne „Gertrud Rasks Minde“ til en selvejende institution. I 1968 udvidedes og moderniseredes børnehjemmet for et betydeligt beløb takket være privat støtte og hjælp fra „Fonden til Fædrelandets Vel“. Den daglige drift dækkes fortsat for en stor del af private midler, som altid har været fuldt tilstrækkelige. Sidste regnskabsår var der endda trods betydelige ekstraudgifter et ikke lille overskud. Pengene kommer fra støttekredse, enkeltpersoner, foreninger, menigheder, de amerikanske baser og sidst men ikke mindst fra Landsrådet.

I øjeblikket er der planer fremme om at foreslå børnehjemmet flyttet til et større sted. Om denne plan kan der siges mange ting for og imod. *Mod* børnehjemmets flytning kan bl. a. anføres, at bygningen i Lichtenau nu er fuldt tidssvarende. Der er moderne køkken og elektricitet. En medarbejder bor i præstegården, som vedligeholdes af kirkeministeriet og for nylig er brandsikret. Hvis børnehjemmet flyttes, vil to store bygninger, den ene ombygget og moderniseret for et betydeligt beløb og den anden en af Grønlands ældste bygninger, stå tomme og sandsynligvis snart forfalde.

For børnene er tilværelsen i den lille bygd dejlig fri med tumlepladser til alle sider. De kan lege i fjeldene og sejle i små joller i en lavvandet bugt. Børnehjemmet har mange får og desuden en fiskekutter, så oplæringen i to grønlandske erhverv kan ske tidligt. Bygdens beboere accepterer børnene og er som onkler og tanter for dem. En barndom i denne beskyttede lilleverden bliver ganske anderledes end i de grønlandske „storbyer“ og er sikkert ofte lykkeligere. Til gengæld kan overgangen blive problemfyldt, når børnene som halvvoxne flytter bort fra hjemmet i Lichtenau, men mange har forstået at klare sig godt under de nye forhold.

*Jens og Valborg Chemnitz sammen med Kirsten Kristensen
(til venstre) i den smukke og frodige have ved indgangen til præsteboligen.
Vi ser de svære, snart 200 år gamle, hvidkalkede stenvure.*

Fot. Sehested 1957.

Desværre bliver forskellen mellem den lille bygd og byen i disse år større og større. Der stilles voksende krav til undervisningsmulighederne. Skolen i Lichtenau er lille, men en kateket og en lærerinde har ved god indsats endnu kunnet give børnene den tilstrækkelige viden, herunder danskundskaber.

Børnetallet i Lichtenau skole falder. Der er opført skolehjem i Nanortalik for børn fra de mindste steder, og der har været fremsat planer om at bygge et tilsvarende i Sydprøven. Udviklingen går hurtigt – og *imod* den lille skole i Lichtenau, der måske om 5–6 år kun har elever fra børnehjemmet og 2–3 familier, hvoraf den ene er kateketens. Problemet er velkendt i Grønland, og det gør spørgsmålet om *børnehjemmets flytning aktuelt*.

De gamle *missionsbygninger*, der stadig står i god og vedligeholdt stand, har været rammen om og centrum for et særpræget kapitel i Grønlands historie. *De bør bevares under en eller anden form, hvordan end udviklingen går for bygden Lichtenau!*